

Юлія Соколовська,
аспірантка Юридичного інституту
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АКЦІОНЕРІВ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА І СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Окреслено сферу застосування інституту цивільно-правової відповідальності до акціонерів акціонерного товариства. Визначено, що засновники акціонерного товариства несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства, в той час як акціонери несуть обмежену відповідальність в межах вартості викуплених ними акцій. Аргументовано необхідність запровадження на законодавчому рівні процедури «підняття корпоративної вуалі» у разі доведення акціонером своїми діями акціонерного товариства до банкрутства чи визнання його неплатоспроможним. Визначено можливість настання відповідальності для акціонера в разі порушення корпоративних прав чи невиконання корпоративних обов'язків перед акціонерами та акціонерним товариством. Окреслено підстави виникнення відповідальності акціонерів акціонерного товариства, якими може бути закон, статут або договір.

Ключові слова: обмежена відповідальність, ризик збитків, проникнення за корпоративну вуаль, акціонер, акціонерне товариство, закон, статут, договір.

Соколовская Ю. В.

Ответственность акционеров акционерного общества: анализ законодательства и судебной практики

Обозначено сферу применения института гражданско-правовой ответственности к акционерам акционерного общества. Определено, что основатели акционерного общества несут солидарную ответственность по обязательствам общества, в то время как акционеры несут ограниченную ответственность в пределах стоимости выкупленных ими акций. Аргументированно необходимость введения на законодательном уровне процедуры «поднятия корпоративной вуали» в случае доведения акционером своими действиями акционерного общества до банкротства или признания его неплатежеспособным. Определена возможность наступления ответственности для акционера в случае нарушения корпоративных прав или неисполнение корпоративных обязательств перед акционерами и акционерным обществом. Определены основания возникновения ответственности акционеров акционерного общества, которым может быть закон, устав или договор.

Ключевые слова: ограниченная ответственность, риск убытков, проникновение за корпоративную вуаль, акционер, акционерное общество, закон, устав, договор.

Sokolovskaya Yu. V.

Responsibility of shareholders of a joint-stock company: analysis of legislation and judicial practice

The article outlines the scope of application of the institute of civil liability to shareholders of a joint-stock company. It is determined that the founders of the joint-stock company bear solidary responsibility for the obligations of the company, while shareholders bear limited liability within the value of their shares repurchased. The necessity of introducing at the legislative level the procedure of “raising the corporate veil” is justified in case of bringing a joint stock company to bankruptcy by its shareholder or declaring it insolvent. The possibility of liability for a shareholder in case of violation of corporate rights or non-fulfillment of corporate obligations to shareholders and joint-stock company is determined. The reasons for liability of shareholders of a joint-stock company, which may be a law, a charter or a contract, are outlined.

Keywords: limited liability, risk of losses, penetration of corporate veil, shareholder, joint-stock company, law, statute, contract.

Постановка проблеми. В умовах ведення бізнесу обрання учасниками цивільного обороту такої форми підприємництва як товариство, що утворюється в результаті об'єднання капіталів двох чи більше осіб, має ряд переваг у зв'язку з тим, що це – найефективніша форма залучення грошового капіталу. Зокрема, однією із переваг об'єднань капіталів є обмежена відповідальність їх учасників, які, вступивши до акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю, відповідають за зобов'язаннями товариства тільки тим майном, яке вони внесли до статутного капіталу. У цьому полягає специфіка підприємницького ризику для інвестора, який виявив намір інвестувати майнові активи для отримання прибутку.

Втім, як показує практика правозастосування, використання конструкції юридичної особи в організаційно-правовій формі акціонерних товариств чи товариств з обмеженою відповідальністю інколи застосовується недобросовісними інвесторами з метою порушення прав та інтересів інших учасників цивільного обороту. Тому все частіше постає питання про необхідність перегляду норм чинного законодавства щодо відповідальності учасників юридичних осіб – об'єднань капіталів та визначення і розширення сфер її застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми. Питання щодо відповідальності акціонерів акціонерного товариства розглядали в своїх наукових працях О. Воловик, М. Р. Єрема, Ю. М. Жорнокуй, А. В. Коструба, В. В. Луць, В. М. Махінчук, Р. Б. Сабодаш, І. В. Спасибо-Фатєєва. Водночас внесені зміни до корпоративного законодавства та формування нових підходів до управління акціонерним товариством є умовою для подальшого дослідження проблематики відповідальності акціонерів акціонерного товариства як однієї з найбільш стратегічних форм ведення підприємницької діяльності.

Метою статті є окреслити сферу застосування інституту цивільно-правової відповідальності до акціонерів акціонерного товариства, визначити специфіку та підстави її настання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз норм законодавства, що регулює відповідальність засновників та учасників підприємницьких товариств, вказує, що існує два підходи до визначення відповідальності залежно від того, на кого вона поширюється, а саме: 1) відповідальність засновників підприємницького товариства; 2) відповідальність учасників підприємницького товариства.

В правових джерелах зазначено, що норма про відповідальність учасника комерційної організації була закріплена в Указі Імператора Олександра I від 01 серпня 1805 р. «Про відповідальність Акціонерними товариствами на випадок стягнення одним складеним капіталом», підставою для прийняття якого стала судова справа про «... покладення на учасників, створеної у 1782 року акціонерної для будівництва кораблів компанії на сплату створених останньою боргів...», у результаті чого визначено, що акціонерна компанія відповідає одним лише складеним капіталом [6, с. 127].

В сучасних умовах загальні постулати щодо настання відповідальності засновників та учасників юридичної особи закріплені у ст. 96 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України). Схожі положення визначені й в спеціальних нормах, що регулюють діяльність акціонерних товариств.

Так, у ст. 153 ЦК України та ст. 12 Закону України «Про акціонерні товариства» зазначено, що особи, що створюють акціонерне товариство, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до державної реєстрації товариства. Акціонерне товариство відповідає за пов'язаними з його заснуванням зобов'язаннями засновників тільки у разі схвалення їх дій загальними зборами акціонерів. Загальні збори акціонерів, що схвалюють такі зобов'язання засновників товариства, мають бути проведені протягом шести місяців після державної реєстрації товариства. Інформація про такі зобов'язання товариства має бути відображена у статуті товариства.

У зв'язку з наведеним угоди, що укладені засновниками до моменту реєстрації товариства і надалі не схвалені товариством, тягнуть за собою правові наслідки лише для засновників. Ці наслідки можуть включати як основні зобов'язання, що виникли з укладених засновниками договорів купівлі-продажу, підряду, кредиту тощо, але й обов'язки щодо відшкодування збитків, сплати неустойки та інших засобів негативного характеру [7, с. 19]. В той же час у разі схвалення товариством зобов'язань, що виникли в результаті вчинення дій засновниками в інтересах товариства, то загальні збори учасників (акціонерів) мають бути проведені в чітко визначені законом строки після створення товариства, за результатами проведення яких рішення про схвалення зобов'язань має відобразитися не тільки в протоколі загальних зборів, але й у статуті товариства.

Якщо звернутися до законодавства іноземних держав, то слід зазначити, що відповідальність засновників акціонерного товариства передбачена подібно до вітчизняного регулювання. Для прикладу, в § 127 чеського ЦК зазначено, що від імені юридичної особи можна діяти ще до моменту її створення. У випадку коли діяло більше осіб, вони мають права та зобов'язані діяти разом та несуть солідарну та необмежену відповідальність. Юридична особа може наслідки цього ж діяння перейняти впродовж трьох місяців від її створення [1, с. 79].

Згідно з § 1 ст. 13 польського КТТ, за зобов'язаннями товариства об'єднання капіталів в організації несуть солідарну відповідальність товариство та особи, які діяли від його імені. Акціонерне товариство представляється правлінням. До моменту його призначення представляється усіма засновниками, які діють сумісно або представником, який призначається одностороннім рішенням засновників [1, с. 8]. При цьому згідно з принципом континуації (правонаступництва), з моменту запису до реєстру змінюються правила відповідальності у відношенні до третіх осіб, тому що усі права та обов'язки переходять на товариство, яке є правонаступником товариства капіталів у організації [1, с. 81].

Таким чином, і за законодавством Чехії і за законодавством Польщі передбачена солідарна відповідальність засновників за зобов'язаннями, які укладені в інтересах товариства до моменту його створення. Відмінність у правовому регулюванні полягає в тому, що за законодавством Чехії схвалення таких зобов'язань товариством здійснюється через загальні збори, а за законодавством Польщі – автоматично після державної реєстрації товариства. Хоча, як зазначають вчені, різні підходи до регулювання відповідальності засновників товариства не змінюють мети запровадження таких законодавчих механізмів і однаково сприяють захисту прав третіх осіб та унеможливленню зловживань засновниками. Щодо українського законодавства, то йому притаманний метод, визначений чеським законодавчим актом, з відмінністю тільки у строках проведення перших загальних зборів товариства.

Щодо відповідальності учасників юридичної особи, то згідно з п. 3 ст. 96 ЦК України учасник юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника, крім випадків, встановлених установчими документами та законом. Якщо звернутися до норм спеціального акціонерного законодавства, то згідно з ч. 2 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій.

На думку О. Воловик, обмежена відповідальність акціонерів є економічним ризиком кожного акціонера щодо втрати лише тих коштів (майна), які були вкладені при придбанні акцій. Обмежену відповідальність акціонерів як сутнісну ознаку акціонерних товариств некоректно розглядати з позицій юридичної відповідальності [3, с. 100]. Зазначена позиція заслуговує на увагу і знаходить схвальні погляди в наукових дослідженнях. Втім вважаємо, що такий підхід не відповідає вимогам сучасного законодавчого процесу та практики застосування.

Крім того, як зазначає М. М. Великанова, так чи інакше поняття підприємницького ризику зводиться до розуміння його як економічної категорії, тобто категорії, яка визначає отримання очікуваного прибутку від вкладених затрат. Підприємницький ризик зумовлюється зовнішніми та внутрішніми чинниками. До зовнішніх чинників можна віднести зовнішнє для підприємця середовище, як-то політичні, соціальні, економічні, природно-кліматичні фактори тощо. Зрозуміло, що засобів впливу на такі фактори підприємець не має. Його діяльність у цьому випадку має бути спрямована на мінімізацію тих негативних наслідків, які спричинені зазначеними факторами. Це може бути досягнуто за допомогою внутрішніх чинників, до яких відносяться стратегія підприємства, принципи діяльності тощо [2, с. 43].

У зв'язку з цим, сприймаючи концепцію суб'єктивного ризику, вважаємо, що з моменту вступу у цивільне правовідношення з метою здійснення підприємницької діяльності суб'єкт права бере на себе ризик, що відображає об'єктивну реальність можливості настання відповідних правових наслідків, зумовлених особливостями конкретного виду діяльності. З моменту ж безпосереднього здійснення підприємницької діяльності для суб'єкта ризик перетворюється на усвідомлене ставлення особи до своєї поведінки та її наслідків, що виражається у свідомому допущенні негативних наслідків, які з певною ймовірністю можливо передбачити, але яким неможливо конкретно запобігти. Тому з моменту виникнення умов, за яких настає відповідальність, питання про несення ризику як об'єктивної умови перетворюється на суб'єктивну умову відповідальності, що узгоджується з вченням про склад цивільного правопорушення, що відображає психічне ставлення особи до своїх дій (бездіяльності) та їх результату.

Зокрема, у ч. 2 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства» зазначено, що акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом товариства, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій. І. В. Спасибо-Фатеева з цього приводу зазначає, що (а) ця норма не діє автоматично; (б) ніяких загальних підстав відповідальності при цьому немає; (в) фактично йдеться не про відповідальність, а про виконання обов'язку акціонера щодо сплати ним вартості акцій [10, с. 126]. Втім з позицією про виконання обов'язку акціонера щодо сплати ним вартості акцій можна погодитися тільки в тому випадку, якщо акціонер має сплатити впродовж визначеного законом чи статутом строку вартість акцій. Але якщо у визначені строки акціонер не виконає обов'язку щодо сплати акцій, а у товариства виникне заборгованість перед кредиторами, що зумовить настання відповідальності для товариства, то в такому випадку можна говорити про настання для таких акціонерів субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями товариства, що прямо впливає з норм закону та/або статуту. Крім того, статутом товариства можуть передбачатися й певні санкції для акціонера, який не сплатив вартість акцій вчасно, у відношенні до акціонерного товариства.

В той же час А. В. Коструба зазначає, що сьогодні активно формується теоретичне підґрунтя зміни меж відповідальності, зокрема притягнення до юридичної відповідальності учасника юридичної особи за

зобов'язаннями останньої. Загальна ідея такої «теоретичної модернізації» полягає в тому, що особа, яка має безпосередній вплив на прийняття управлінських рішень юридичною особою, має прийняти на себе тягар відповідальності за результати її діяльності [6, с. 127]. Тобто сфера відповідальності акціонерів потребує розширення, оскільки сучасна лібералізація законодавчих вимог до об'єму та складу майна акціонерного товариства, до порядку його створення та функціонування невідворотно породжує зловживання, які дозволяють їх акціонерам уникати особистої майнової відповідальності за порушення суб'єктивних корпоративних прав та/або корпоративних інтересів інших акціонерів цього ж товариства, що часто породжує корпоративні конфлікти. Наведене викликало потребу в напрацюванні способів попередження корпоративних конфліктів, одним з яких є доктрина «проникнення за корпоративну вуаль» (*piercing the corporate veil*) [5, с. 90].

З цієї тематики напрацьовано дві концепції субсидіарної відповідальності учасника юридичної особи за її зобов'язаннями. Відповідно до першої, яка характерна для країн англосаксонської правової системи, для притягнення до відповідальності учасника юридичної особи необхідним є факт зловживання правами з його боку. Акціонер несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, якщо його дії вказують на те, що в дійсності корпорація не є суб'єктом права, окремим від її учасника, а також у випадку, коли контролююча особа використовує дочірню структуру в якості інструменту реалізації власного комерційного умислу. Друга концепція субсидіарної відповідальності учасника юридичної особи характерна для континентальної системи права і передбачає покладання відповідальності на материнську компанію за наявності реальних збитків дочірнього товариства та відповідних причинно-наслідкових зв'язків (*Durchgriffshaftung*) [6, с. 127].

Таким чином, доктрина «*piercing the corporate veil*» охоплює такі субінститути: пряма відповідальність учасників господарського товариства; відповідальність материнської компанії за борги дочірньої; субсидіарна відповідальність учасників при процедурі банкрутства. Варто зауважити, що, наприклад, у Франції широко використовується другий та третій субінститути, а в Німеччині, Австрії, Швейцарії – всі три [8, с. 148].

Формула субсидіарної відповідальності учасника юридичної особи за її зобов'язаннями має такі елементи: 1. Відсутність достатнього рівня майнового забезпечення в статутному капіталі; 2. Недобросовісний вплив учасника на діяльність юридичної особи; 3. Отримання вигоди учасником як результат її протиправної діяльності; 4. Несистемний характер діяльності корпорації; 5. Персональна інтенція у використанні відособленого майна корпорації [6, с. 128].

Мариус Емберланд [Marius Emberland] відзначає, що сучасний підхід до використання теорії «проникнення під корпоративну вуаль» сформувався в Європейському суду з прав людини з рішення 1995 р. в справі «*Agrotexim and Others v. Greece*» (№ заяви 14807/89). Суд сформував у цій справі і ряд правил, які у подальшому дозволили йому «проникати під корпоративну вуаль», або ж уникати такої необхідності, а саме коли: 1) сама юридична особа безпосередньо не може здійснити цього самостійно (наприклад, у разі її припинення); 2) акціонери зробили усе від них залежне для ініціювання перед ліквідаторами необхідності вчинення певних дій, а у разі невчинення ними таких дій вжили заходи до усунення ліквідаторів (п.п. 70-71 рішення у справі *Агротексім*). Така позиція Суду фактично доповнила сформований раніше підхід до юридичних осіб як до «не більше, ніж механізму» [*Mere Vehicle*], що використовується акціонером для досягнення певних цілей, визначивши межі застосування теорії «простого механізму» і «проникнення під корпоративну вуаль» [9, с. 203–204].

При цьому слід зазначити, що 23. 02. 2006 р. був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (набрав чинності 30.03.2006 року), відповідно до ст. 17 якого встановлено, що національні суди при розгляді справ застосовують практику Суду як джерело права. Щодо зазначеної позиції Суду, то застосування теорії «проникнення під корпоративну вуаль» підлягає застосуванню, якщо в акціонера встановлено повний контроль над юридичною особою. І тільки в цьому випадку така юридична особа та її акціонер (засновник або учасник) розглядаються як єдине ціле.

Якщо ж повернутися до аналізу положень чинного вітчизняного законодавства, то слід зазначити, що субсидіарна відповідальність акціонерів акціонерного товариства прямо передбачена ч. 5. ст. 126 ГК України, відповідно до якої якщо корпоративне підприємство через дії або бездіяльність холдингової компанії виявиться неплатоспроможним та визнається банкрутом, то холдингова компанія несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями корпоративного підприємства. З наведеного випливає, що субсидіарну відповідальність може нести тільки материнська компанія у разі доведення товариства (дочірньої компанії) до банкрутства. Однак, як зазначає, М. Р. Єрема, що є ще декілька питань, на які слід звернути увагу в кон-

тексті вищесказаного: чому законодавець передбачив відповідальність акціонера за доведення товариства до банкрутства лише у випадку, якщо таким акціонером є холдингова компанія? І чому при цьому законодавець оминає запитання відповідальності інших акціонерів у подібних ситуаціях [4, с. 47] ?

Вважаємо, що відповідь на зазначені запитання може бути пов'язана з тим, що оскільки вітчизняне акціонерне законодавство знаходиться на етапі свого нового історичного розвитку в напрямку європеїзації, то зазначені прогалини будуть усунені в процесі вимог правозастосовної практики, яка формується в сучасних умовах. Зокрема, І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що з 2015 р. ситуація принципово змінилася стосовно пов'язаних з банком осіб, які віднині несуть відповідальність, в тому числі цивільно-правову, за порушення вимог законодавства, здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, або доведення банку до неплатоспроможності (ст. 58 ЗУ «Про банки та банківську діяльність»). До пов'язаних осіб ст. 52 цього Закону відносить насамперед акціонерів, оскільки вони мають «істотну участь у банку» [10, с. 126].

Внаслідок уведення таких норм до законодавства України відбулося корегування основоположного принципу корпоративних засад, які саме і випестували таку форму, як корпорація, що виключає відповідальність акціонерів. Причому таке корегування сталося саме в нормативному порядку, а не шляхом використання доктрини «зняття корпоративної маски», застосовуваної в подібних випадках у законодавстві США, Англії та інших країнах [10, с. 127]. У зв'язку з цим доктрина «підняття корпоративної вуалі», а також акціонерна відповідальність, що є наслідком її застосування, є ефективними інструментами для забезпечення дотримання прав та інтересів як кредиторів акціонерного товариства, так і добросовісних міноритаріїв такого товариства [4, с. 48].

Тому, незважаючи на те, що зазначені вище зміни до законодавства торкнулися тільки банківської сфери, вважаємо, що їх доречно внести з певними корективами й до Закону України «Про акціонерні товариства», враховуючи той факт, що нові законодавчі механізми сприяють акціонерним товариствам у консолідації пакетів акцій та набуття акцій акціонерами, які можуть ставати в силу закону власниками контрольного та домінуючого пакетів акцій, що дає можливість здійснення повного контролю за діяльністю акціонерного товариства, в результаті чого за виникнення відповідних зловживань в управлінні доцільно було б застосовувати процедуру «підняття корпоративної вуалі» у разі доведення своїми діями акціонерного товариства до банкрутства чи визнання його неплатоспроможним.

Водночас варто зауважити, що, набуваючи статус акціонера з моменту створення акціонерного товариства чи вступу до товариства, між акціонером і товариством, а також між акціонерами виникають корпоративні відносини, змістом яких є набуття акціонерами корпоративних прав і обов'язків у відношенні до товариства. У зв'язку з цим правовий статус акціонерів регулюється законом і статутом, якими можуть передбачатися не тільки здійснення корпоративних прав і виконання корпоративних обов'язків, але й умови настання відповідальності, що може застосовуватися до акціонера перед іншими акціонерами чи акціонерним товариством за зловживання корпоративними правами, їх порушенням чи невиконанням покладених на них корпоративних обов'язків. Такі положення можуть бути прописані й виникати на підставі закону, статуту або договору.

Наприклад, відповідно до ст. 26-6 Закону України «Про акціонерні товариства» може укладатися договір між акціонерами товариства щодо реалізації корпоративних прав, за порушення якого договором можуть передбачатися способи забезпечення виконання зобов'язань, що випливають з такого договору, та заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань. Інший приклад, у ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» визначено обов'язки акціонерів щодо товариства, за невиконання яких законом або статутом може передбачатися відповідальність акціонера перед товариством.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що на підставі закону, статуту або договору акціонери можуть нести відповідальність як перед третіми особами за зобов'язаннями акціонерного товариства, так й перед іншими акціонерами та акціонерним товариством за порушення корпоративних прав і невиконання корпоративних обов'язків. Особливістю відповідальності акціонерів акціонерного товариства за його зобов'язаннями є те, що вона є обмеженою вартістю вкладів до статутного капіталу, що виражається в оплаті вартості пакету акцій, в межах якого акціонер несе ризик збитків. Втім з моменту настання цивільної відповідальності для товариства перед третіми особами підприємницький ризик для акціонера перетворюється на одну із суб'єктивних умов настання основної відповідальності для акціонерного товариства і додаткової відповідальності для акціонера. Водночас вважаємо, що нові законодавчі механізми сприяють застосуванню процедури «підняття корпоративної вуалі» у разі доведення своїми діями акціонерного товариства до банкрутства чи визнання його неплатоспроможним не тільки холдинговими компаніями, але й власниками контрольного та домінуючого пакетів акцій акціонерного товариства, що варто відобразити в положеннях Закону України «Про акціонерні товариства».

Список використаних джерел

1. Dohnal Jakub. Декілька зауважень щодо польської та чеської регуляції відповідальності за зобов'язаннями товариств об'єднань капіталів до моменту їх створення шляхом заснування / Jakub Dohnal, Mateusz Żaba // Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації зб. наук. праць за матер. Міжнародної наук.-практ. конф.; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. : Івано-Франківськ, 2015. – С. 75–84.
2. Великанова М. М. Підприємницький ризик: сутність та концепції її оцінки. / М. М. Великанова // Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації : зб. наук. праць за матер. Міжнародної наук.-практ. конф.; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. : Івано-Франківськ, 2015. – С. 42–45.
3. Воловик О. Межі відповідальності акціонерів: проблеми і перспективи правового регулювання / О. Воловик // Юридична Україна. – 2010. – № 1. – С. 97–101.
4. Єрема М. Р. Проблеми юридичної відповідальності акціонерів в акціонерних правовідносинах / М. Р. Єрема // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 45–51.
5. Жорнокуй Ю. М. Застосування доктрини «проникнення за корпоративну вуаль» як спосіб попередження корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах / Ю. М. Жорнокуй // Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації : зб. наук. праць за матер. Міжнародної наук.-практ. конф.; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця : Івано-Франківськ, 2015. – С. 88–94.
6. Коструба А. В. Субсидіарна відповідальність учасників підприємницького товариства в цивільному праві України: на шляху інтеграції до Європейського Союзу / А. В. Коструба // Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу : зб. наук. праць за матер. Міжнародної наук.-практ. конф.; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця : Івано-Франківськ, 2016. – С. 126–129.
7. Луць В. В. Деякі питання цивільно-правової відповідальності в корпоративних правовідносинах / В. В. Луць // Корпоративне право України та інших європейських країн: порівняльно-правова характеристика : зб. наук. праць за матер. Міжнародної наук.-практ. конф.; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця : Івано-Франківськ, 2014. – С. 7–20.
8. Махінчук В. М. Зняття корпоративної вуалі (piercing the corporate veil) в країнах англо-американської та романо-германської правової сім'ї / В. М. Махінчук // Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу : зб. наукових праць за матер. Міжнародної наук.-практ. конф. ; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця : Івано-Франківськ, 2016. – С. 148–152.
9. Сабодаш Р. Б. «Проникнення під корпоративну вуаль» у практиці європейського суду з прав людини / Р. Б. Сабодаш // Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики : зб. наук. праць за матер. XV Міжнародної наук.-практ. конф.; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця : Івано-Франківськ, 2017. – С. 200–204.
10. Спасибо-Фатеева І. В. Про концептуальні зміни у підходах до відповідальності акціонерів та посадових осіб господарських товариств / І. В. Спасибо-Фатеева // Міжнародний журнал «Право і суспільство». – Вип. 3. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2016. – С. 124–132.

References

1. Dohnal Jakub, Żaba Mateusz (2015). Dekilka zauvazhen shchodo polskoyi ta cheskoyi rehulyatsiyi vidpovidalnosti za zobov'yazanniyamy tovarystv obyednan kapitaliv do momentu yikh stvorenniya shlyakhom zasnuyannya [Some remarks on Polish and Czech regulation of liability for obligations of associations of capital associations until they were created by founding]. *Korporatyvne pravo Ukrainy ta inshykh yevropeyskykh krayin: shlyakhy harmonizatsiyi – Corporate Law of Ukraine and other European countries: ways of harmonization. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference.* (pp. 75–84). V. V. Luts (Ed.). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
2. Velykanova, M. M. (2015). Pidpryyemnytskyy ryzyk: sutnist ta kontseptsiyi yiyi otsinky [Entrepreneurial risk: the essence and concepts of it's assessment]. *Korporatyvne pravo Ukrainy ta inshykh yevropeyskykh krayin: shlyakhy harmonizatsiyi - Corporate law of Ukraine and other European countries: ways of harmonization. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference.* (pp. 42-45). V.V. Luts (Ed.). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
3. Volovyk, O. (2010). Mezhi vidpovidalnosti aktsioneriv: problemy i perspektyvy pravovoho rehulyuvannya [The cap of liability of shareholders : problems and prospects of legal regulation]. *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine.* (1), (pp. 97-101). [in Ukrainian].

4. Yerema, M.R. (2017). *Problemy yurydychnoyi vidpovidalnosti aktsioneriv v aktsionernykh pravovidnosynakh*. [The problems of legal liability of shareholders in joint stock legal relations]. *Forum prava – The forum of law*. (1), (pp. 45-51) [in Ukrainian].
5. Zhornokuy, Yu. M. (2015). *Zastosuvannya dokryny «pronyknennya za korpratyvnu vual» yak sposib poperedzhennya korporatyvnykh konfliktiv v aktsionernykh tovarystvakh* [Invocation doctrine for «entering of the cooperative veil» as a way of preventing corporate conflicts in joint stock company]. *Korporatyvne pravo Ukrayiny ta inshykh yevropeyskykh krayin: shlyakhy harmonizatsiyi – Corporate law of Ukraine and other European countries: ways of harmonization. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (pp. 88-94). V. V. Luts (Ed.). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
6. Kostruba, A. V. (2016). *Subsydiarna vidpovidalnist uchastnykiv pidpryyemnytskoho tovarystva v tsyvilnomu pravi Ukrayiny: na shlyakhu intehratsiyi do Yevropeyskoho Soyuzu* [Subsidiary responsibility of the members of entrepreneurial company in the civil law of Ukraine: on the way of integration into the European Union]. *Adaptatsiya korporatyvnoho zakonodavstva Ukrayiny do prava Yevropeyskoho Soyuzu – Adaptation of corporate legislation of Ukraine to the law of the European Union. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (pp. 126–129). Ivano-Frankivsk. V.V. Luts (Ed.). [in Ukrainian].
7. Luts, V. V. (2014). *Deyaki pytannya tsyvilno- pravovoyi vidpovidalnosti v korporatyvnykh pravovidnosynakh* [Some issues of civil liability in corporate legal relations]. *Korporatyvne pravo Ukrayiny ta inshykh yevropeyskykh krayin: porivnyalno-pravova kharakterystyka – Corporate law of Ukraine and other European countries: comparative legal characteristics. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (pp. 17–20). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
8. Makhinchuk, V. M. (2016). *Znyattya korporatyvnoyi vuali v krayinakh anhlo-amerykanskoyi ta romano-hermanskoyi pravovoyi systemy* [Piercing the corporate veil in the countries of Anglo-American and Romano-Germanic legal system]. *Adaptatsiya korporatyvnoho zakonodavstva Ukrayiny do prava Yevropeyskoho Soyuzu – Adaptation of corporate legislation of Ukraine to the law of European Union. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (pp. 148–152). V. V. Luts (Ed.). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
9. Sabodash, R. B. (2017). *«Pronyknennya pid korporatyvnu vual» u praktytsi Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny* [«The entering of the corporate veil» in the practice of the European Court of Human Right]. *Korporatyvne pravo Ukrayiny ta yevropeyskykh krayin: pytannya teorii ta praktyky – The corporate law of Ukraine and European countries: issues of theory and practice. Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference*. (pp. 200–204). V. V. Luts (Ed.). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
10. Spasybo-Fatyeyeva, I. V. (2016). *Pro kontseptualni zminy u pidkhodakh do vidpovidalnosti aktsioneriv ta posadovykh osib hospodarskykh tovarystv* [About conceptual changes in approaches to liability of shareholders and officials of business associations]. *Mizhnarodnyy zhurnal «Pravo i suspilstvo» – International magazine «Law and Society»*. (issue 3), (pp. 124-132). Ivano-Frankivsk: Foliant [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.01.2019.